

УДК 338.2

Точилін В. О.

Венгер В. В.

Інститут економіки та прогнозування НАН України

СТАН ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ МЕТАЛОПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано сучасний стан внутрішнього ринку металопродукції України. Доведено, що несприятлива кон'юнктура на світовому ринку металопродукції може нівелюватися інтенсивним розвитком металоспоживання всередині країни. Запропоновано основні напрями подальшого розвитку внутрішнього ринку металопродукції.

Ключові слова: внутрішній ринок металопродукції, світова кон'юнктура, експорт, імпорт, внутрішнє споживання.

Постановка проблеми. Орієнтація сектора чорної металургії на пріоритетне задоволення зовнішнього попиту робить його залежним від перманентних світових економічних криз. Так, через світову фінансово-економічну кризу 2008 р., яка спровокувала спадну фазу чергового циклу у розвитку світової металургійної галузі, відбулося зниження попиту та обсягів виробництва на світовому ринку металопродукції. Від такого спаду постраждали більшість металургійних країн, проте найбільше з них – Україна [1, с. 106].

Суттєве скорочення обсягів споживання і виробництва металопродукції на світовому ринку негативно вплинуло не лише на динаміку вітчизняного виробництва, а й призвело до скорочення надходжень валюти в державу та зменшення надходжень до бюджету.

Несприятлива кон'юнктура на світовому ринку металопродукції актуалізувала тезу про необхідність інтенсивного розвитку металоспоживання всередині країни. Головним аргументом при цьому виступає вразливість вітчизняного сектора чорної металургії у випадку погіршення зовнішньоторговельної кон'юнктури, а збільшення обсягів споживання вітчизняної металопродукції всередині країни здатне забезпечити українським виробникам певний базис стабільності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку сектора чорної металургії висвітлено у працях Л. Капранової [2]; Р. Подольського [3]; В. Гарнатурова, В. Осипова, В. Шалімова [4]; Т. Гайдукової [5]; Н. Куреди та С. Корінного [6] та інших. Проте недостатньо уваги приділяється питанням щодо визначення пріоритетних напрямів розвитку внутрішнього ринку металопродукції України.

Метою дослідження є оцінка сучасного стану внутрішнього ринку металопродукції та визначення пріоритетних напрямів його подальшого розвитку.

Основні результати дослідження. Сьогодні Україна єдина держава в світі, чиї підприємства майже 80% виробленої металопродукції експортують і лише трохи більше 20% продають на внутрішньому ринку. Водночас зорієнтувавшись на експорті металопродукції, вітчизняні виробники значно скоротили марочний та розмірний асортиментний ряд, суттєво зменшивши при цьому виробництво високотехнологічної продукції. Відповідно сьогодні основними продуктивними групами у структурі експорту вітчизняної металопродукції є напівфабрикати та готовий прокат, що свідчить про її недосконалість¹. Внаслідок цього постійно збільшуються диспропорції між структурою по-

тенційного попиту на метал, структурою металопродукції, що користується попитом на внутрішньому ринку, та, особливо, структурою металу, що експортується.

Оцінка та аналіз внутрішнього споживання напівфабрикатів та готового прокату показали, що у 2012 р. на внутрішньому ринку країни було спожито 6,6 млн т напівфабрикатів, що майже в 2 рази більше ніж у 2009 р. та 7,5 млн т готового прокату, що на 29,5% більше порівняно з аналогічним періодом 2009 р. (табл. 1). При цьому імпорт напівфабрикатів до України є незначним (у межах 0,2 – 0,4 млн т у різні роки) і суттєвого впливу на внутрішній ринок не має.

Таблиця 1

Виробництво, експорт, імпорт, внутрішнє використання напівфабрикатів та готового прокату у 2007–2012 рр., млн т

Показник	Роки					
	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Напівфабрикати						
виробництво	14,7	14,8	14,6	15,8	17,8	16,4
експорт	11,8	12,5	11,4	11,3	10,6	10,1
імпорт	0,4	0,3	0,2	0,4	0,4	0,3
власне використання	3,3	2,6	3,4	4,9	7,5	6,6
Готовий прокат						
виробництво	24,5	20,5	16,1	17,6	19,5	18,4
експорт	16,4	13,9	11,0	12,3	13,4	12,3
імпорт	1,6	1,9	0,7	1,2	1,4	1,4
власне використання	9,7	8,5	5,8	6,5	7,5	7,5

Джерело: розраховано автором за даними [7; 8].

Попри те, що імпорт готового прокату у 2012 р. зріс порівняно з аналогічним періодом 2009 р. вдвічі, його частка у структурі внутрішнього споживання теж залишається незначною – 15–22%. Це свідчить про те, що на відміну від ситуації з експортом, де несприятлива кон'юнктура провокує зниження обсягів споживання та цін, *внутрішній ринок металопродукції фактично контролюється вітчизняними виробниками.*

Враховуючи те, що існуючі можливості внутрішнього ринку металопродукції оцінюються експертами максимально в 10–11 млн т, а це майже втричі менше порівняно з тими обсягами металопродукції, які експортуються на зовнішні ринки, виникає об'єктивне запитання – *які існують реальні шляхи подальшого розвитку внутрішнього ринку України?* Щоб відповісти на це запитання, необхідно достеменно знати, хто є основними споживачами металопродукції на внутрішньому ринку країни.

За оцінками експертів, до найбільших споживачів металопродукції на внутрішньому ринку від-

¹ У товарній структурі експорту металопродукції переважає продукція низької якості та ступеня обробки, ресурсомістка та «брудна» з точки зору екології.

носять насамперед саму металургію (понад 35% від загальних обсягів внутрішнього споживання). На машинобудівні підприємства припадає понад 20%, підприємствами металообробної галузі споживається понад 8%, в автомобілебудівній галузі – понад 2%. Підприємствами будівельної галузі (крім малих підприємств та приватних споживачів) щорічно споживається близько 5%, підприємствами з виробництва будівельних матеріалів – понад 1%, на металосервісні центри, підприємства малого будівництва та приватних споживачів припадає понад 18%. На інших споживачів – майже 11% металопродукції.

До основних споживачів імпортного металопрокату належать:

- трубні заводи (близько 40% від загального імпорту);
- машинобудівні підприємства (близько 25%)²;
- металосервісні центри (близько 20%) [9].

Отже, найбільшими споживачами металопродукції на внутрішньому ринку України є безпосередньо сама металургія (особливо виробники труб і метизів) та металотрейдери. Ці два сегменти у сукупності споживають понад 55% виробленого в Україні металу.

Водночас у структурі внутрішнього споживання металопродукції досить низькою є частка таких галузей вітчизняної економіки, як машинобудування, автомобілебудування, металообробної та будівельної галузей. Потенційно саме ці галузі можуть суттєво забезпечити зростання попиту на металопродукцію вітчизняного виробництва. Винятком у короткостроковому періоді може бути лише машинобудування, оскільки продукція вітчизняних металургів має недостатню номенклатуру сталевих листів. Проте, за підрахунками експертів, саме через недостатню номенклатуру металургійні комбінати щорічно недоотримують близько 3 млрд дол. США, а внутрішній попит на цей сортамент безальтернативно задовольняють збутові структури іноземних виробників, насамперед російських [10].

Суттєво розширити внутрішній ринок металопродукції можна за рахунок масштабного відновлення вітчизняного металофонду, більше половини якого перебуває зараз у зношеному стані. Так, наприклад, сьогодні існує гостра потреба в оновленні рухомого складу та реконструкції шляхів сполучення «Укрзалізниці». Зокрема, за Програмами оновлення рухомого складу лише у середньостроковій перспективі необхідно більше ніж 1,5 млн т металу, у довгостроковій – ще близько 1 млн т. Також негайної заміни вимагають понад 60% вітчизняних тепломереж, які працюють понад нормативний термін експлуатації.

В цілому, на думку В. Власюка, для заміни зношеного металофонду країни необхідно приблизно 330 млн т прокату – це той реальний портфель замовлень для вітчизняних металургів, на виконання якого потрібно 15 років [11]. Особливо це стосується об'єктів інфраструктури як економічної (виробничої), так і соціальної сфери, а також машинобудування як основи інноваційного розвитку країни. Певне зростання попиту на металопродукцію вітчизняного виробництва можуть забезпечити сільське господарство, деревообробна промисловість, будівництво доріг, мала механізація побутової сфери послуг тощо.

² Здебільшого машинобудування орієнтується на імпортну продукцію, бо українські підприємства не виробляють той прокат, який потрібен машинобудівникам.

Розширення внутрішнього ринку металопродукції за рахунок перелічених галузей вітчизняної економіки є цілком реальним, проте без активної участі держави таке розширення може залишитися предметом марних розмірковувань. Активна участь держави має полягати, насамперед, в активізації розвитку галузей, які споживають металопродукцію, зокрема в розробленні та реалізації національних програм в промисловості, особливо в машинобудуванні, транспорті, енергетиці, будівництві та житлово-комунальному господарстві країни.

Відповідно основними завданнями розвитку внутрішнього ринку металопродукції мають бути [12, с. 51]:

- визначення потенціалу та місткості внутрішнього ринку металопродукції, яка може досягти 25 млн т на рік. Проте такі обсяги споживання можливі лише за умов стабільного економічного розвитку економіки країни та реалізації широко-масштабних національних проектів;
- законодавче стимулювання споживання на внутрішньому ринку металопродукції вітчизняних виробників, що сприятиме забезпеченню українських споживачів високоякісними товарами, зростанню промислово-економічного потенціалу та оптимізації структури промислового виробництва України;
- надання державних гарантій по інвестиційних кредитах, що передбачають збільшення використання металопродукції українського походження та виробів з неї;
- удосконалення законодавчо-нормативної бази стимулювання та підтримки українських виробників, збільшення реалізації їх продукції на внутрішньому ринку, а також обмеження імпорту товарів, що можуть вироблятися в Україні.

Реалізація запропонованих завдань щодо розширення внутрішнього ринку металопродукції сприятиме:

- збалансуванню та розвитку металургійного комплексу, оптимізації обсягів виробництва і споживання основних видів продукції, підвищенню ВВП і якості життя населення;
- задоволенню попиту на внутрішньому ринку та скороченню обсягів імпорту металопродукції за рахунок розвитку власного конкурентоспроможного виробництва.

Проте виконання цих завдань можливе лише за умов збільшення обсягів виробництва продукції глибокої переробки та створення її нових видів, підвищення якості та конкурентоспроможності металопродукції, зниження її ресурсомісткості, скорочення витрат на тону прокату, а також інноваційного вдосконалення техніки і технології виробництва металопродукції; зниження шкідливої дії підприємств галузі на навколишнє середовище.

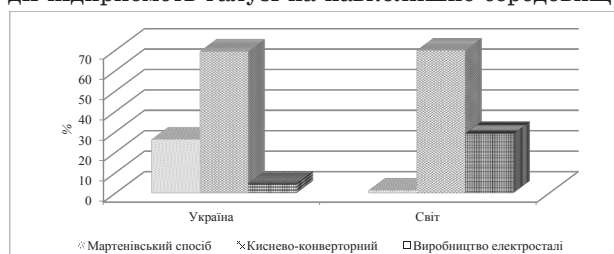


Рис. 1. Технологічна структура виробництва сталі в Україні та світі у 2010 р., %

Джерело: [13].

Це пояснюється тим, що сьогодні в Україні продовжується експлуатація деяких апріорі

неконкурентних застарілих металургійних потужностей (рис. 1), які в умовах ринкової економіки можуть існувати лише за екстремально високих цін на металеву продукцію або за рахунок значних преференцій – здешевленого за рахунок державних дотацій газу, вугілля, електроенергії, пільг на залізничні перевезення тощо.

Використання застарілих технологій у секторі зумовлює надто високу енергомісткість вітчизняного металургійного виробництва та призводить до неефективного споживання паливно-енергетичних ресурсів, спонукає витратити понад 8,5 млрд куб. м природного газу та збільшує залежність підприємств металургійного сектора від його імпорту.

У свою чергу, високі витрати енергоносіїв призводять до зниження конкурентоспроможності української металопродукції. Так, енергомісткість виробництва чавуну на вітчизняних металургійних підприємствах на 30% вища, ніж на провідних підприємствах світу. Це зумовлено недостатнім використанням нових технологій, зокрема спалюванням пиловугільного палива (ПВП) у доменних печах. У середньому витрати ПВП в Україні становлять 16,9 кг/т на виробництво чавуну, тоді як в країнах ЄС – 104 кг/т, у Китаї – 120 кг/т [14, с.12].

Значна частка енергоресурсів, що споживається при виробництві чавуну в Україні, припадає на природний газ (щорічно майже 3,0 млрд куб м), тоді як у провідних країнах світу газ при його виробництві практично *не використовується*. Особливо енергомістким є мартенівське виробництво сталі: витрати енергоресурсів при цьому майже у 5 разів (а природного газу в 15 разів) більші, ніж при конверторному виробництві.

Через застарілі технології виплавки сталі на вітчизняних підприємствах практично не застосовуються прогресивне електронно-променеє плавлення сталі та методи прямого відновлення залізних руд, які належать до п'ятого технологічного укладу.

Висновки. Оцінка та аналіз сучасного стану внутрішнього ринку металопродукції дає змогу виокремити основні напрями його подальшого розвитку, зокрема необхідно:

- створити сприятливі економічні умови для прискореного оновлення та модернізації основних

виробничих засобів з метою підвищення енергоефективності насамперед сектора чорної металургії та конкурентоспроможності його продукції;

- сприяти розвитку технічного та технологічного рівнів металургійного виробництва відповідно до світового рівня з метою суттєвого зниження енергетичних і матеріальних витрат на виробництво продукції та поліпшення екологічного стану довкілля;

- диверсифікувати виробництво та оптимізувати його структуру в результаті збільшення номенклатури нових сортментів, зокрема електроплавильного виробництва сталі, виробництва спеціальних сталей і сплавів, титанових сплавів та прокату, збільшення обсягів випуску прокату і труб з антикорозійним покриттям, каліброваного прокату, гнутих профілів;

- постійно координувати плани розвитку підприємств сектора чорної металургії з стратегіями інших галузей промисловості України;

- сконцентрувати ресурси на вирішенні пріоритетних завдань;

- використати будь-які можливості державного впливу шляхом розроблення та введення в дію законодавчої бази, спрямованої на створення сприятливих умов для розвитку внутрішнього ринку металопродукції та забезпечення потреб України власною металопродукцією;

- сформувати дієву та ефективну підтримку науково-технічного потенціалу країни, фундаментальних та прикладних досліджень, спрямованих на забезпечення інноваційного розвитку.

Реалізація зазначених пропозицій сприятиме зростанню ефективності виробництва та конкурентоспроможності металопродукції, що позитивно позначиться на розвитку галузей-споживачів продукції, сприятиме розв'язанню енергетичних та екологічних проблем, збалансованому розвитку та соціальній стабільності в країні.

Тобто державна політика щодо подальшого розвитку сектора чорної металургії повинна формуватися з урахуванням напрямів *розширення внутрішнього ринку (через технічне переозброєння³ підприємств з метою випуску нових видів готового прокату, які зможуть замінити імпортну продукцію) при збереженні існуючих експортних позицій та їх розширенні*.

Список літератури:

1. Проблеми, напрями та чинники сприяння розвитку внутрішнього ринку України (реальний сектор економіки) : кол. монограф. / [Дейнеко Л. В., Осташко Т. О., Точилін В. О. та ін] ; за ред. чл.-кор. НАНУ А. І. Даниленка ; д-ра екон. наук, проф. Л. В. Дейнеко ; д-ра екон. наук, проф. В. О. Точиліна ; НАН України, Ін-т екон. та прогноз. НАНУ. – К., 2013. – 292 с.
2. Капранова Л. Г. Трансформація внутрішнього ринку металопродукції / Л. Г. Капранова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/prvs/2008_3/1206.pdf>.
3. Подольський Р. Ю. Аналіз кон'юнктурних тенденцій на світовому ринку металопродукції / Р. Ю. Подольський [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/prvs/2007_3/1186.pdf>.
4. Гарнатуров В. М. Регіональні аспекти розвитку українського внутрішнього ринку металопродукції / В. М. Гарнатуров, В. М. Осіпов, В. Д. Шалімов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/eprom/2009_47/st_47_09.pdf>.
5. Гайдукова Т. Оцінка кон'юнктурних змін та позиціонування України на міжнародному ринку металопродукції в умовах світової фінансової кризи / Т. Гайдукова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/iver/2009_2_2/16_122-132.pdf>.
6. Куреда Н. М. Співвідношення інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності на світовому ринку чорних металів і виробів з них / Н. М. Куреда, С. О. Корінний [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Dtr_ep/2011_3/files/EC311_03.pdf>.
7. Виробництво основних видів промислової продукції у 2007-2012 рр. [Електронний ресурс] / Держстат України. – Режим доступу : <<http://www.ukrstat.gov.ua>>.

³ Відповідно до галузевої програми скорочення споживання природного газу промисловими підприємствами, модернізація підприємств сектора чорної металургії у короткостроковій перспективі знизить не тільки споживання природного газу (близько 1,2 млрд. мі/рік), а й його імпорт.

8. Экспорт-импорт за країнами світу за 2007-2012 рр. Недорогоцінні метали та вироби з них [Електронний ресурс] / Держстат України. – Режим доступу : <<http://www.ukrstat.gov.ua>>.
9. Зайцев Р. Обсяг імпорту металопрокату на український ринок виріс на 98,7% [Електронний ресурс] / Р. Зайцев. – Режим доступу : <<http://btm.com.ua>>.
10. Чи зможе внутрішній ринок врятувати українську металургію [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.realt5000.com.ua>>.
11. Кондратьєва І. Експерт: Сталева передбачуваність ГМК – чому все ще не розвалилося й коли на це чекати? [Електронний ресурс] / І. Кондратьєва. – Режим доступу : <<http://eutg.net>>.
12. Гончар Т. Державне регулювання розвитку внутрішнього ринку металопродукції / Т. Гончар // Вісник економічної науки України. – 2012. – № 1. – С. 48-52.
13. Steel Statistical Yearbook 2011 [Електронний ресурс] / World Steel Association. – Режим доступу : <<http://www.worldsteel.org>>.
14. Реструктуризація промисловості України у процесі посткризового відновлення. – К. : НІСД, 2011. – 54 с.

Точилин В. А.

Венгер В. В.

ГУ «Институт экономики и прогнозирования НАН Украины»

СОСТОЯНИЕ И НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ВНУТРЕННЕГО РЫНКА МЕТАЛЛОПРОДУКЦИИ УКРАИНЫ

Резюме

В статье проанализировано современное состояние внутреннего рынка металлопродукции Украины. Доказано, что неблагоприятная конъюнктура на мировом рынке металлопродукции может нивелироваться интенсивным развитием металлопотребления внутри страны. Предложены основные направления дальнейшего развития внутреннего рынка металлопродукции.

Ключевые слова: внутренний рынок металлопродукции, мировая конъюнктура, экспорт, импорт, внутреннее потребление.

Tochilin V. A.

Venger V. V.

SO «Institute for Economics and Forecasting, National Academy of Sciences of Ukraine»

CONDITIONS AND DEVELOPMENT TRENDS OF THE UKRAINE'S METAL PRODUCTS DOMESTIC MARKET

Summary

This paper analysis baseline conditions of the Ukraine's metal products domestic market. It is shown that poor world metal products market conditions can be offset by intensive growth of the domestic metal consumption. Key directions of the metal products domestic market development are proposed.

Key words: domestic metal products market, world market conditions, export, import, domestic consumption.